

MIKLÓS PÉTER (szerk.):
Újragondolt negyedszázad – tanulmányok a Horthy-korszakról
 Belvedere Kiadó, Szeged, 2010.

Nincs talán többször értelmezett és félreértelmezett, magyarázott és félremagyarázott korszaka a huszadik századi magyar történelemnek, mint a Horthy Miklós nevével fémjelzett negyed évszázad. 1945. után a teljes magyar politikai elit e korszakkal szemben határozta meg magát. E tekintetben nem volt jelentős különbség a polgári demokráciát óhajtó erők – liberálisok, kispapok, kereszténydemokraták – és a kommunisták, illetve marxista ihletettségű szövetségeik, a szociáldemokraták és parasztpártiak között. A múlt „meghaladásának”, vagy egyenesen eltörlésének mámorában a különböző – egymástól számos más kérdésben fényévekre álló – értelmiségi csoportok egymást licitálták túl a két világháború közti Magyarország elutasításában és megbélyegzésében. (Persze e konszenzus csak látszólagos lehetett, hiszen a rendszer majd' minden egykori hívét és reprezentánsát meggyilkolták, bebörtönözték, külső-vagy belső emigrációba kényszerítették.) A negyvenes évek végére kiépülő kommunista diktatúra négy évtizede alatt ez az a negatív kép a démonizálásig fokozódott. (Jellemző, hogy a „konszolidálódó” Kádár-rezsim a hatvanas években újra előásott, és koncepciók perke keretében bíróság elé vitt „horthysta rémtettekkel” igyekezett elterelni a közvélemény figyelmét saját megtorló gépezetének működéséről.)

Az 1989. utáni változásoktól sokan várták az 1920 és 1944. közti időszak racionálisabb megítélését – ám az erre irányuló kísérletek az elmúlt két évtizedben rendre a különböző politikai-világéneki szektárok kultúrharcának áldozatává váltak. Éppen ezért igen bátor – de annál idősebb – gondolat volt Miklós Péter szegedi történész-muzeológus, Rózsavölgyi József és Haág Zalán kezdeményezése egy Horthy Miklósról és koráról szóló konferencia rendezéséről. A tudományos tanácskozás 2008. június 28-án zajlott Szegeden „*Politika és társadalom a Horthy-korszakban*” címmel. A nagy sikert aratott és komoly szakmai visszhangot kiváltó összejövetel előadásait idén nyáron „Újragondolt negyedszázad” címmel könyv alakban is kezükbe vehették az érdeklődők

A kötetben olvasható munkák az elmúlt évtizedek egyoldalú, marxista történelemszemléletétől gyökeresen eltérő megvilágításban vizsgálják a két háború közti időszak Magyarországot. A szerzők ugyanakkor igyekeztek elkerülni a megbélyegzésre válaszul született kritikátlanul heroizáló, idealizáló megközelítést is. Az írások nyolc nagy témakör – gazdaság, politika, oktatás, kultúra és tudomány, egyházi élet, nemzetközi helyzet, haderő, illetve Horthy személyes alakja – köré csoportosulva járnak körbe a Kormányzó országolásának huszonnegy esztendejét.

Csath Magdolna tanulmányában a korszak gazdaságpolitikájának főbb irányait mutatja be. Az írásból kiderül: a húszas-harmincas évek kormányai ugyan szilárdan a magántulajdonon alapuló kapitalizmus talaján álltak, ám a vegytiszta szabadversenyt követelő liberális dogmáktól számos tekintetben eltértek. A neves közgazdász felhívja a figyelmet a Bethlen-kormány hazai vállalkozásokat helyzetbe hozni igyekvő támogatás-és hitelpolitikájára, illetve a közbeszerzésekben (korabeli kifejezéssel közszállításokban) a magyar cégek előnyben részesítésére. Az írásból kiderül az is: bár a háború és a forradalmak iszonyú pusztításából az ország csak külföldi kölcsönök igénybe vételével tudott talpra állni, ezeket teljes egészében a gazdaság dinamizálására és fejlesztésére fordították. Így az elmúlt negyven év szomorú gyakorlatával ellentétben ekkor a hitelfelvétel nem az ország eladósodásához, és függőségbe kerüléséhez, hanem a hazai ipar, kereskedelem és mezőgazdaság regenerálásához vezetett.

Püski Leventének a Horthy-korszak parlamentarizmusát elemző dolgozata egyértelműen rácsáfol a közbeszédben elterjedt, és sajnos még a történettudományból sem teljesen

kiveszett „tekintélyelvű diktatúra” mítoszára. Az írásból világosan kiderül, hogy az Országgyűlésnek az adott korban – a világháború utolsó két esztendejétől eltekintve – végig meghatározó szerepe volt a jogalkotásban – még a diktatórikus törekvésekkel oly sokszor megvádolt Gömbös Gyula kormányfősége idején is. A rendszer szilárd parlamentáris alapjaira utal az is, hogy Imrédy Béla 1938-as kísérlete a népképviselőt mellőzésére, többek közt a Kormányzó fellépésének köszönhetően is, látványos kudarcba fulladt. Az Országgyűlés a háborús körülmények közt kormányzó Teleki-, és Bárdossy-kormány alatt is zavartalanul működött, s Kállayék is csak az erősödő szélsőjobboldali, németbarát hangok miatt ritkították az üléseket. A parlament egészen 1944 márciusáig a döntéshozatal legfőbb fóruma volt, ezt követően a szuverenitását veszített, megszállt ország bábkormányá mellett természetesen már csak statisztaszerep juthatott a képviselőeknek.

Püski Levente munkáját olvasva felmerül az emberben: vajon a „népképviselőt” elvét oly gyakran hangoztató – különben „spontán népgyűléseken” megválasztott – debreceni Nemzetgyűlés, vagy akár az 1945. után összeült két Országgyűlés összehasonlítva a megbélyegzett „horthysta” parlamenttel, kiállná-e a jogállamiság és a demokrácia próbáját?

Egy korszak megismeréséhez, pláne megértéséhez az általános, országos tendenciák áttekintésén túl elengedhetetlen, hogy rálássunk a speciális, helyi sajátosságokra, a lokális közösségek működési mechanizmusaira is. Ezekbe nyújt bepillantást Boross Árpád Bencének Borgulya Pálról, Varga Zoltánnak Révész Lászlóról, illetve Miklós Péternek a Kecskeméti Lapokról írt alapos tanulmánya. E három munkában a korszak egy-egy tipikus helyi – szentesi, illetve kecskeméti – politikusának pályáján, illetve egy vidéki város sajtóján keresztül feltárulnak előttünk a két világháború közti vidéki közélet jellegzetességei. Borgulya kormányparti Révész egy cikluson át ellenzéki politikus volt, így munkásságukon keresztül megismerhetjük a két alapállásból fakadó, az egész korszakot végigkísérő előnyöket és hátrányokat is. Feltárulnak előttünk a helyi választási kampányok korabeli sajátosságai is. Például az a ma már lényegében ismeretlen jelenség, hogy egyazon párt több – 1920-ban Szentesen Borgulya pártja 3! – jelöltet is állít ugyanabban a körzetben – így a választók valóban nem csak a politikai irányzatokról, hanem a személyekről is dönthettek. Külön unikumot jelentenek a Boross által publikált szarvasi kortesnóták, melyek a század első felében majd’ minden helyi választási közdelemben felbukkantak, s értékes adalékot jelentenek a korszak a társadalmi, közéleti törésvonalainak feltérképezéséhez.

Lezsák Sándor és Kudlacsek Zsigmond előadása a klebersbergi kultúrpolitika eredményeit, illetve a kortársak véleményét vázolja fel, utóbbi elsősorban az oktatási törvény 1922-es nemzetgyűlési vitájára építve. A jogszabály tervezet benyújtójának, Vasadi Balogh Györgynek, illetve Klebersberg Kunó vallás-és oktatási miniszternek a felszólalásaiból világosan kirajzolódik a kormány szándéka egy hagyományokat őrző, a jelen realitárait szem előtt tartó, ugyanakkor a jövő lehetőségeit tágítani igyekvő oktatási rendszerről. A háború utáni – és számos elemében máig élő – uniformizáló, a helyi, szakmai és egyéb sajátosságokat figyelmen kívül hagyó szisztémával szemben a két világháború között úgy ítélték meg: egységes középfokú oktatást kiépíteni egyrészt lehetetlen, másrészt nem is érdemes. Így született meg a gyerekek érdeklődési köréhez (illetve természetesen a szülők elképzeléseihez) igazodó, három pillérre – humángimnázium, reálgimnázium, reáliskola – támaszkodó rendszer, amely negyedszázadon át példásan működött. Lezsák az oktatáspolitikán túl átfogó értékelést adva az egész korszakról, megállapítja: Horthynak, mint államfőnek, és Klebersbergnek, mint kultuszminiszternek „nincs versenytársa” a huszadik századik századi magyar történelemben. Expozíójának külön kiemelendő felvetései közé tartozik egy Horthy Miklós életművét és korát kutató intézet felállításának szükségessége, amely valóban régi adóssága a hazai történettudományi intézményrendszernek.

Külön unikumnak nevezhető Pál József tanulmánya a Nyugat folyóirat körének, illetve

Babits Mihálynak Horthyhoz való viszonyáról. Az elmúlt évtizedekben szinte kizárólagossá vált az a felfogás, hogy a két világháború közötti kulturális élet az ellenzékben levő „haladó, progresszív liberális-baloldali” és a hatalomhoz közel álló „maradi, reakciós, ultrakonzervatív” értelmiségi szekértáborok küzdelmeként írható le. Ennek fényében még a korszak alapos ismerőit is meglepheti Joó Tibornak a Nyugat hasábjain megjelent Horthy-méltatása, vagy Babits kórházi jegyzeteinek azon sorai, melyekből kiderül: a szélsőjobboldali erők előretörésével szemben egyedül a Kormányzó személyében látott garanciát.

A Horthy-korszak sokat bírált külpolitikájának újraértelmezéséhez nyújt érdekes támpontokat Gulyás László, illetve Vincze Gábor tanulmánya. Előbbiben Horthy pályájának egy igen vitatott pontjáról, IV. Károly visszatérési kísérletének meghiúsításáról olvashatunk. Gulyás rámutat arra a meglehetősen sajátos jelenségre, hogy az események Horthyt esküszegő felségárulónak beállító legitimista, Habsburg-párti értelmezését bizony előszere-ttel használta fel a háború utáni marxista történettudomány is. Ez az eljárás éles fényt vet a kommunista történelemgyár módszertanára, amelyben minden különösebb ideológiai skrupulus nélkül válogattak a tőlük akár kifejezetten messze álló narratívák közül is, ha azokban találtak bármit, amely terhelő lehet a Kormányzóra nézve. Az írásból világosan kiderül: Horthynak az adott világpolitikai helyzetben nem volt, nem is lehetett más választása, mint, hogy útjába álljon az uralkodó visszatérési szándékának, amelyet a nagyhatalmak nem támogattak, és amely kiváló ürügyül szolgálhatott volna a környező államoknak, hogy támadást indítsanak a maradék Magyarország ellen is.

A két háború közti rendszert gyakran érte, és éri ma is az a vád, hogy hangos „irredenta kardcsörtetésével” többet ártott a határon túl rekedt magyarságnak, mint használt, míg érdemi támogatást nem nyújtott nekik. Vincze Gábor tanulmánya – elsősorban Erdélyre fókuszálva – alapvetően más megvilágításba helyezi ezt a kérdést is, alaposan bemutatva a kormányzat széleskörű támogatási rendszerét, amely azonban a szomszédos országok represszív kisebbségpolitikája miatt döntően illegális, vagy féllegális csatornákon keresztül jutott el a határon túlra. Az úgynevezett Keleti Akció keretén belül Budapest komoly ösz-szegekkel támogatta az erdélyi magyar kulturális életet, könyvkiadást, gazdatársadalmat, és a felekezeti oktatást is (utóbbit a vagyonuk jelentős részétől megfosztott egyházak magyar állami segítség nélkül aligha tudták volna fenntartani).

Nincs könnyű dolga a recenzió írónak, ha gyenge könyvről kell beszámolnia. Ennél már csak akkor nehezebb a feladata, ha jó, és fontos kiadványt ajánl az olvasónak. Az „Újragondolt negyedszázad” vitán felül az utóbbi kategóriába tartozik, s bizony nem kis fejtő-résbe került, a számos alapos, és információban gazdag írás közül melyiket emeljük ki. A kötetben szereplő előadások és tanulmányok majd' mindegyike egyenként megérne egy olyan terjedelmű beszámolót, mint amekkora helyünk van az egész könyv bemutatására. A kiadvány minden túlzás nélkül nevezhető hiánypótlónak, a korszak iránt érdeklődők szá-mára – véljük magukat bármilyen tájékozottnak is – „kötelező olvasmány”.

Ha lehet kritikai észrevételünk a kiadvánnyal szemben, akkor az legfeljebb annyi: miért nem egyből három kötetnyi hasonló dolgozat jelent meg? A kutatók új generációja előtt hatalmas feladatként tornyosul a marxista történettudomány múlt rendszerből itt felejtett roncsainak eltakarítása. A 2008-as konferencia és az annak anyagából idén kiadott kötet komoly előrelépés ezen az úton.

Balogh Gábor